

KIRIK HAYATLAR BAĞLAMINDA İSTANBUL'DA TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Social Change in İstanbul with in the context of “Kırık Hayatlar”

Özge CENGİZ*

Öz

Osmanlı geleneksel hayatındaki değişimler Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle beraber hız kazanır. Toplumsal hayat pratikleri içinde yaşanan dönüşümler, devrin yansıtıcısı olan edebi metinlere de sirayet eder. Bu bağlamda siyasi tarih içinde yaşanan olaylar, genelde edebi metinler özelde romanın ana izleğini belirler. Nitekim, bu dönem romanları yaşanan kültürel değişimin, çalkantılı siyasi hayatın ve toplumun sosyalleşme biçiminin izlerini taşır. Toplumun yeniden inşa sürecinden geçtiği bu devirde, sosyal yaşamın temel unsurları olan; gelenekler, mekânsal deneyimler, beden üzerinden yansıtılan kılık-kıyafet değişimi ve yeme-içme pratikleri gibi temel unsurlar, modernleşme teşebbüslerinin etkisinde kalır. Değişimin etkisi altında belirlenen konular çerçevesinde şekillenen Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi anlatılarında toplumsal hayatın ana sorunsalı olan bu konular, ayrıntılı ve bazen de eleştirel bir dille aktarılır. Eleştirel bağlamın güçlenmesi adına dönemsel karşılaştırmalar yapılarak da konunun varmak istediği nokta belirginleştirilir. Tanzimat devri romanına yansıyan bu değişimler daha çok toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme amacıyla ölçülü bir Batılılaşmayı anlatma çabası barındırır da Servet-i Fünûn romanı için aynı şey söz konusu olmaz. Servet-i Fünûn romanı yazarları bir yol gösterici olmak yerine, tanıştığı yeni medeniyetin yaşamını ve kültürünü özümseyen aileleri anlatıp daha çok onların iç dünyalarına, çatışmalarına ve kapalı bir hayat içinde sürdürdükleri konak hayatlarına yönelik bir aktarımı tercih ederler. Çalışmada, modernizmin etkisiyle değişen sosyal hayat, devrin en önemli yazarlarından olan Halit Ziya Uşaklıgil'in kaleme aldığı son romanı olan *Kırık Hayatlar* üzerinden yansıtılacaktır. Roman, yazıldığı dönemin hayat akışının nasıl bir değişime uğradığı hususunda birçok veri sağlar. Bununla beraber, sosyal hayatta yaşanan dejenerasyona ve geleneksel yaşamdan tam olarak kopuşun gerçekleşmemesine dair vurgu da sıklıkla dile getirilir.

Anahtar Sözcükler: İstanbul, Aile, Toplumsal hayat, Kırık Hayatlar, Halit Ziya Uşaklıgil.

Abstract

The changes in the Ottoman traditional life gain speed with the promulgation of the imperial edict of Gülhane. Transformations in the practices of social life also influence literary texts, which are reflectives of the period. In this context, the events that take place in political history, literary texts in general, determine the main plot of the novel in particular. As a matter of fact, the novels of this period have the traces of cultural change, the turbulent political life and the socialization of society. In this era where society undergoes a process of reconstruction, fundamental elements of social life such as traditions, spatial experiences, changes reflected through attire and appearance, and eating-drinking practices, remain under the influence of modernization attempts. In the narratives of the Tanzimat and Servet-i Fünûn periods, which had been shaped within the framework of the issues determined under the influence of change, these issues, which were the main problems of everyday life, were conveyed in a detailed and sometimes critical language. In order to strengthen the critical context, periodic comparisons were made to clarify the point that the subject wants to reach. Although these changes reflected in novels of the Tanzimat period were more of an effort to explain a moderate Westernization in order to raise awareness and guide society, the same was not the case for the Servet-i Fünûn novel. The writers of the period aim to narrate the transforming life practices in an artistic manner. Instead of being a guide, the authors of Servet Fünûn's novel prefer to tell about families who have internalized the life and culture of the new civilization they have met, but rather a transfer to

* Arş. Gör. Dr., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı ABD., Mardin Artuklu Üniversitesi, ozgecengizaydin@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4512-4368

their inner worlds, conflicts and a closed life towards to their mansion life they live in. In this study, social life, which has changed under the influence of modernism, will be reflected through "Kırık Hayatlar", the last novel written by Halit Ziya Uşaklıgil, one of the most important writers of the era. The novel provides a multitude of data regarding how the flow of life during the period in which it was written underwent a transformation. Additionally, emphasis is often placed on the degeneration experienced in social life and the failure to completely break away from traditional ways of life.

Key Words: Istanbul, Family, Social life, Kırık Hayatlar, Halit Ziya Uşaklıgil.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin, Tanzimat Dönemi'nden önce Avrupa ve Batılı yaşamla temasları olmakla beraber, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile bu temaslar hızlı ve yaygın sürecini yaşamaya başlar. Önceki dönemlerde güçlü bir siyasi yapıya sahip olan Osmanlı, kendi nüfuzunun farkında olarak Avrupa ile daha çok diplomatik ilişkiler yürüterek ilerler. Bu bağlamda yakın temasların olmadığı bir süreç yaşanır, denebilir. 18. yüzyılın ilk yarısı Avrupa için kaosun yaşandığı bir dönemi işaret eder. "Değerli metal akışının Avrupa'da meydana getirdiği büyük fiyat devrimi feodal ekonomiyi yık[ar] (Berkes, 2022: 43) ve bununla beraber 18. yüzyılın ikinci yarısıyla Avrupa'da rahatlamalar başlar. "Batı'da böylece başlamış olan gelişmelerin Osmanlı ülkeleri üzerindeki etkileri, 18. yüzyılın geri kalan parçasında ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde kendini gösterecektir. Osmanlı Devleti bu gelişmelere ayak uyduramadığı ölçüde arkadan sürüklenmeye, nihayet Tanzimat Dönemi'nde o selin içine kendini kapıp koyuvermeye zorlanacaktır" (Berkes, 2022: 43). Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinden, ancak Batı dünyasındaki gelişmeleri takip ederek; onların siyasi, askeri ve ekonomik politikalarından yola çıkarak kurtulabileceği fikri ön plana çıkar. Devletin siyaseten kan kaybetmesi, toplumsal yaşamdaki ekonomik ve sosyal hayata da yansır. Sosyal hayattaki, "Hem bireysel hem de toplumsal ihtiyaçlar günlük yaşamın ritimlerine ve dokularına 'organik olarak' bağlı olmaktan ziyade hızla genişleyen bir üretim aygıtının teknik gereksinimlerine gittikçe daha fazla tabi hâle" gelmiştir (Gardiner, 2016: 183). Nitekim devletin kurtarılmasına yönelik atılan adımlar, toplumsalı da çevreleyerek sosyal hayatı etkisine altına alır. Bu dönemde, Avrupa'ya sıklıkla ziyaretlerde bulunan bürokrasiye yakın ve aynı zamanda seçkin tabakaya mensup kişiler, Batılı yaşama dair pratikleri yerinde deneyimleyip ülkelerine döndükten sonra kültür aktarımını yapmaya başlarlar. İlk etapta kendi hayatlarında yaşadıkları değişim/dönüşümler gittikçe halk tabanına sirayet eder. Batılı hayatı Osmanlı geleneksel yaşamında yerleşik hâle getirmeye çalışan bu yöntemler, toplumsal hayatın pratiklerini Avrupa tarzına yaklaştırarak dönüştürür.

Sosyal hayat; bireyin ve toplumun yaşamsal pratiklerinin tümü olarak ifade edilebilir. Sınırlarının belirlenmesi oldukça güç olan toplumsal yaşamın, bireyin hem akıl hem de duygusal dünyasının şekillendirdiği bir alan olması sebebiyle çok geniş bir yelpazeden bakılarak sınırları belirlenmelidir. Bireyin; ekonomik durumu, toplumsal yaşamı, siyasi duruşu, duyguları, etkinlikleri, geçmiş yaşantısı, uymak zorunda olduğu yaşam kuralları, gelenekleri, sosyal yaşamının parçalarını oluşturur. Aynı zamanda bireyden yola çıkarak toplumun değişim unsurlarını da takip edebildiğimiz bu pratikler, ayırt edici özellikleriyle de toplumun yansıtıcısı olurlar. Bu yansıtma etkileri, modernleşme süreci yaşayan toplumun sosyal hayatının değişiminde kendini gösterir. Bu bağlamda "gündelik hayat ekonomik, psikolojik veya sosyolojiktir, özel yöntemler ve yollarla kavranması gereken özel nesnelere ve alanlardır" (İlhan, 2007: 63). Bundan ötürü sınırları oldukça geniştir. Karmaşık ve kapalı bir yapıya sahip olması da yorumlanma gücüne neden olur. Osmanlı geleneksel yaşamında Tanzimat'ın ilanı ile

beraber yaygın hâle gelen ve görülen modernleşmenin izleri, yeni oluşan Osmanlı sosyal hayatının temellerini belirler. Çalışmada, Batılılaşmanın etkisiyle oluşan ve sosyolojik araştırmaların da ana unsuru olan toplumsal hayat metin merkezli incelemeyle ele alınacaktır. Halit Ziya Uşaklıgil tarafından 1901 yılında Servet-i Fünûn dergisinde tefrika edilen ve 1924 yılında basımı gerçekleştirilen *Kırık Hayatlar* bu bağlamda çalışmaya konu olacaktır.

Toplumsal Hayatın Kurmacası: Kırık Hayatlar

Tanzimat'ın ilanı ile beraber yaygınlaşan modernizm hareketleri, geleneksel Osmanlı yapısını etkilediği gibi edebi açıdan da bir değişim sürecini başlatır. Daha çok Fransız edebiyatını örnek alarak eserler vermeye başlayan Osmanlı aydını, Tanzimat'la beraber roman türüyle de tanışır ve örneklerini vererek de halkın aydınlanmasına yardımcı olur. Toplumsal yaşamın en çok yansıdığı edebi tür olan romanlar, devrin yazarları tarafından halkın eğitici unsuru olarak görülmüştür. Romanı ilk olarak, Batılı romanların tercüme yoluyla yayımlayan yazarlar, zamanla özgün eserler vermeye başlar. Yazıldığı dönemin gerek siyasi gerekse sosyal hayatını aktaran bu anlatılar, toplumu eğitmek adına yol gösterici olarak kullanılır. Kenan Akyüz, Tanzimat aydınlarının okuyucu kitlesini yeni tanışılan bir tür olan romana alıştırmaya yönteminde iki yol olduğunu belirtir. İlk yol “Ahmet Midhat tarafından açılan ve batılı hikâye ve romanda Türk halk hikâyelerini uzlaştırmaya çalışan yoldur. Bu, halk hikâyelerinin bir çeşit modernleştirilmesidir” (Akyüz, 1995: 68). Bu dönemde verilen eserlerde “Mesela ilk hacimli Türk romanı diyebileceğimiz ‘Hasan Mellah’, olayların birbirine eklenmesi bakımından Binbir Gece geleneğini devam ettirirken, beklenmedik anlarda çıkan olağanüstülüklerle masal ve halk hikâyesi unsurlarından izler taşımaktadır” (Durali, 1997: 67). Gidilen diğer yol ise “batı kültürü ile değişik ölçülerde teması geçmiş olan sınırlı aydınlar topluluğu için Namık Kemal tarafından açılan ve yerli hikâye ve roman örneklerini almadan, doğrudan doğruya batılı hikâye ve roman tekniğini uygulamaya çalışan yoldur” (Akyüz, 1995: 69). Nitekim Namık Kemal'in açtığı yol, teknik açıdan daha sonraki dönemlerde Servet-i Fünûn romanına zemin olur. İlk dönem eserlerinde “yerli anlatı biçimlerinin de belirleyici bir payının olduğu inkâr edilemez elbette, fakat bu durum, romanın toplumumuzun Batılılaşma sürecinde ve Batı edebiyatının etkisiyle ortaya çıkmış yeni bir tür olduğu gerçeğini değiştirmez” (Gökçek, 2012: 15). Yeni tanışılan kültürün edebi ürünü olan romanlar, toplumsal yaşamın değişimine sahne olurlar. Devrin olaylarını yansıtan roman ve hikâyeler, geleneksel Osmanlı halkına bir pencere açar. Dönemin öne çıkan yazarlarından olan Ahmet Mithat, roman aracılığıyla halkı bilinçlendirmeyi yazın hayatının en önemli amacı olarak görür. Batılı yaşamın etkisiyle; geleneksel hayata dâhil olmaya başlayan yeni mekânlar, buralarda nasıl davranılması gerektiği, giyim-kuşam değişimleri, eğitim, kadınların kamusal alanda görünür olması, ev dekorasyonlarının değişimi gibi unsurlar anlatısının ana izlekleri olur. Bu kültürü yeni deneyimleyen ve ölçülü bir Batılılaşma yaşayan bireyi yaratma ve bilinçlendirme çabası içindedir. Buna mukabil Servet-i Fünûn romanı bu kaygıdan uzak, bir edebi ekol oluşturma derdindedir. “Bu bakımdan Tanzimat edebiyatı, Türk romanının hazırlık dönemi, Servet-i Fünûn dönemi ise Türk romanının kendini ispatlamaya başladığı dönemdir yargısına varılabilir” (Kanter, 2009: 25).

Tanzimat Dönemi'nden sonra gelen Servet-i Fünûn devrinde daha başarılı örneklerin verildiği söylenebilir. Edebi açıdan sanat değeri daha yüksek, oturmuş bir edebi kültürle karşılaşılır. Ayrıca “toplum için yapılan sanat” yerini “sanat için yapılan sanata” bırakır. Bu devrin yazarları, Avrupa kültürünü kendilerinden önce deneyimleyen bir neslin devamı olarak, özümsemiş ve sanatlarına yansımış bir edebi ekolü temsil ederler. Geleneksel halk kültüründen beslenmeyen bir edebiyat çizgisinden giderler. Toplumsal meselelerin de yer aldığı eserlerde, amaç artık bireyleri bilgilendirme değildir. Yaşanan gerçekler karşısında, kişilerin psikolojik derinliklerine de yer veren, iç çatışmalarının yanı sıra aile içindeki mücadelelerini aktararak hem modern teknikleri kullanıp hem de tematik bağlamda Batıya yaklaşırlar. Bununla beraber romanlar, daha kalabalık ve sarmal ilişkilerin yer aldığı bir mecraya dönüşür.

Servet-i Fünûn devrinde, Tanzimat romanında halkı eğitmek için yazılan tezli romanlar yerini sanatsal açıdan daha donanımlı anlatılara bırakır. Devraldıkları sanatsal zemini geliştirerek daha ileriye taşırlar. Bunun bir sebebi de dönem sanatçılarının Batı'da eğitim almaları ve Avrupai yaşamı yerinde deneyimlemeleridir. Teknik açıdan Batılı tarzı benimseyen devrin aydınlarının eserlerinde dış dünya canlı ve ayrıntılı tasvirlerle anlatılır. Bu bağlamda Ömer Faruk Huyugüzel şu tespitte bulunur:

Eşyayı ve hayatı idrak tarzı ile yakından ilgili olarak, şiirde olduğu kadar roman ve hikâyede de zengin, açık, canlı ve renkli bir dış âlem ve eşyanın dinamik bir şekilde yakalanışı ile karşılaşırız. Roman ve hikâyelerdeki bu özellik dış âlemi alelade bir madde şeklinde değil de kendine mahsus bir ruha malik olarak düşünmekten, yani onu hususi bir tarzda idrak etmekten ileri gelen bir şeydir. Tabiatı ve eşyayı böyle bir görüşle ele almak ve tasvir etmek Tanzimat romanında yoktur (Huyugüzel, 1984: 55).

Toplumsallıktan daha çok bireysel temlerin üzerinde yoğunlaşan Servet-i Fünûn romanında bireyler karamsar ve içe dönük bir şekilde yer alır. Bu durum devrin içinde bulunduğu kaotik durumla da alakalıdır. II. Abdülhamit döneminde eserlerini kaleme almaya çalışan yazarların karşılaştıkları zorluklar ve basına uygulanan sansürlü süreç bir içe kapanma eğilimini de beraberinde getirir. Buradan hareketle, romanlarda; karakterler genel olarak yalı hayatı yaşayan, bireysel çatışmaları ağırlık kazanan ve aile ilişkilerini daha derinlikli hisseden kişiler olarak okuyucunun karşısına çıkarılır. Bu dönem romanlarında yer alan karakterler, bilinç düzeyleri yüksek, kendini yetiştiren, sanat dallarına meraklı, eğitilmiş tiplerdir. Modernizmle beraber değişen sosyal hayat Tanzimat romanındaki gibi yer almaz. Buradaki karakterler, artık karikatürize edilecek tipler değildir. Batılılaşmayı kendi hayatlarına tatbik etmiş, beslendikleri bu damarı özümsemiş insanlardır. “Servet-i Fünûn nesli batı medeniyetine büyük hayranlık duygusuyla bakar. Onların eserlerinde Avrupaî tipler ikiye ayrılır: Batı ile Türk kültürünün olumlu taraflarının sentezine ulaşmış ‘yeni-Osmanlı’ ile batıyı sathî bir şekilde taklit edenler” (Kerman, 2008: 10) şeklindedir. Devrin yazarları, bu bağlam üzerinden karakterlerini karşılaştırma imkânı bulur. Dönem romanlarında ön plana çıkan Ahmet Cemil, Hüseyin Nazmi, Adnan Bey, Şevket Bey, İsmail Tayfur gibi karakterler, Fransız edebiyatından etkilenen entelektüel kişilerdir. Bu çerçevede çizilen tipler dönemin yazarlarını tamamıyla etkisi altına alan Fransız kültürünün etkisindedirler.

Servet-i Fünûn topluluğunun en güçlü yazarlarından olan Halit Ziya Uşaklıgil, kaleme aldığı romanlarda kullandığı teknik ile devrine ışık tutarak öncülük yapar. Kullandığı teknik kendisinden sonraki nesillere de yol açar. Halit Ziya, İzmir dönemi diyebileceğimiz ilk dönem

romanlarında henüz romantizmin etkisiyle yazın hayatına katkıda bulunur. Sonraki dönemlerde kaleme aldığı *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu* ve *Kırık Hayatlar* isimli romanların da ise asıl üslubu olan realizm ve natüralizm etkisi görülür. Karakterlerinin, iç dünyasındaki karmaşalara yer veren Halit Ziya, bu duruma etken olarak bireylerin psikolojik hallerini ve içinde yetiştikleri çevreyi örnek gösterir, Nedensellik ilkesini eserlerinde sıklıkla kullanan yazar, belli nedenlerin belli sonuçlar doğuracağı gerçekliğini okuyucuya aktarır. Ona göre mesele, gerçek bir olayı aktararak gerçekliğe ulaşmak değil, aktarılan olayın sunuş biçimiyle ilgilidir. Fransız realistlerin etkisiyle eserlerini kaleme alan yazar, *Hikâye* isimli kitabında romantizm-realizm farkına açıklık getirir:

Hakikiyunun mevki, terbiye, vukuat ve tabayinin icra ettiği tesirata verdikleri ehemmiyet fevkalededir, hele mevkilerin kuvve-i tesiriyesi kendilerine bir kanun olmuştur, onun içindir ki hakikuyun zemin-i hikâyeye vaz' ettikleri eşhasın yaşadıkları mevkiyi bir takayyüd-i mutaasibane ile teftiş ve taharri ederler. Hayaliyun da bu noktaya mümkün mertebe rağbet ederler. Eşhas-ı vakanın oturdukları haneyi, yaşadıkları mevkiyi mümkün mertebe tariften geri durmazlar, lakin bunların tarifat-ı mevkiyesi hakikuyun'a nisbeten hiç menzilesine tenezzül eder (Uşaklıgil,1998:100).

Uşaklıgil eserlerinde açık bir şekilde realistler tarafında tutum sergiler. Ona göre, romantiklerin yaptığı tasvirler yüzeysel kalarak belli bir derinliği içermez. Yaşadıkları çevreyle bağdaştırılarak değil o bağlamdan uzak değerlendirilirler. Oysaki realistler, karakterlerini aktarırken onların ruh tahlillerini de ortaya koyarak aktarırlar.

Halit Ziya, *Kırık Hayatlar*'da diğer eserlerinden farklı bir eğilim içinde olur. Yazar, 1901 yılında tefrika halinde yayımlanan ancak istibdat döneminin baskıcı tutumları sebebiyle, 1924 yılında kitap halinde basılma imkânı bulan romanını diğer eserlerinde üstün görür. Önceki eserlerine nazaran daha sade bir dille kaleme aldığı romanında bireylerin iç çatışmalarının ve ruh tahlillerinin yanı sıra; toplumsal bozulmaya, aile yaşantılarına, Batılılaşma ile beraber sosyal hayatın yaşadığı dejenarasyona yer verir. Oldukça kalabalık bir karakter kadrosuna sahip olan romanın “bireysel ve toplumsal düzlemde farklı okumalara olanak veren bu çok yönlülüğü, başlangıçta tek bir ailenin yaşamından yola çıkarak herkesi ilgilendirecek incelikleri bütüncül bir yaklaşımla yakalayivermesi onu okunmaya değer kılar” (Uşaklıgil, 2014: 8). Metin merkezli bir değerlendirme kapsamında bir dönemin toplumsal hayat incelemesini yaptığım *Kırık Hayatlar*, hem yazarın son romanı¹ oluşu hem de Tanzimat'la beraber değişen Osmanlı sosyal yaşamının ve Servet-i Fünûn devrinin son merhalesinde yazılmış olması sebebiyle çalışmanın ana konusu olarak seçildi. Toplumsal yapıdaki bozulmalara, değişmelere, bireylerin yaşadığı dönüşümlere sıkça yer verilen anlatıda, toplumun medenileşme süreci içerisinde değişime uğrayan; giyim-kuşam, mobilya ve dekorasyon, eğlence hayatı incelenirken, dönüşen aile ilişkileri kapsamında ise; annelik, aldatma ve boşanma konuları çerçevesinde değerlendirmeler yapıldı.

Aile Hayatına Yansıyan Değişim

Avrupaî hayat tarzının yaygınlaşmasıyla beraber, hane içinde anne figürünün etkileri en çok tartışılan meseleler arasında yer alır. Modernizmin kadınların ve bu vesileyle annelerin

¹ Halid Ziya Uşaklıgil'in (1867-1945) Servet-i Fünûn Edebiyatı Döneminde kaleme aldığı son romanıdır (Karadeniz, 2014: 7).

üzerindeki etkilerinin toplumu ne şekilde yönlendireceği önemli sorulardan olur. Kadının toplumdaki bireyleri yetiştirmede ana eksen oluşu, onların eğitilmiş olması yönünde fikirleri de çoğunlukla gündeme getirir. Devrin yazarları Batılı yaşam biçiminin geleneksel Osmanlı hayatında yer alan ideal anne figürüne zarar vermemesi gerektiği yönünde görüş bildirip, anlatı metinlerinde de sıklıkla vurgusunu yaparlar. Bu konuda geleneğin izini süren yazarlar, kadınların ev içindeki annelik rolünden ödün vermemeleri gerektiği yönünde toplumu bilinçlendirme çabası içinde olurlar. Kalabalık şahıs kadrosuna sahip olan *Kırık Hayatlar* romanında, birçok anne figürüyle karşılaşırız. Bu kadınlardan biri, küçüklüğünden itibaren hayatını hizmetçilik yaparak geçindiren ve sonunda Mehmet Ali ile evlendirilerek iyi bir hayat yaşayacağını düşünen Suzidil'dir. Genç kadının hayalleri gerçek olmaz. Gelin olarak geldiği evde hizmetçi muamelesi görmeye devam eder. Bundan ötürü ömrünü dünyaya getirdiği oğlu Ferid'e vakfeder. Her türlü şiddete maruz kaldığı evde en büyük dayanağı oğlu olur. Oğlu için kocasının ve kayınvalidesinin işkencelerine katlanır. Suzidil, her türlü işkenceye boyun eğmesine rağmen oğlu Ferid konusunda çok hassastır. Ferid'e yönelik en küçük bir şiddet eğiliminde dahi başkaldırması onun annelik içgüdülerinin baskınlığını gösterir. Nitekim bir gün babaannesinin saçlarını boyadığı kınanın Ferid tarafından yere dökülmesi ve babaannesinin küçük çocuğun cılız ellerine iğne batırması üzerine, Suzidil, "o zaman çılgın bir ana tehevvrüyle kocakarının saçlarını yakalamıştı: Cadı! diyordu; ben senin saçını demet demet koparayım da sonra sen kına yakacak şey ara" (Uşaklıgil, 2014: 92). ifadeleriyle tepkisini ortaya koyar. Romanda orta sınıf bir ailenin gündelik hayatından kesitler sunulurken annelik içgüdülerinin her türlü şiddet ve baskıya galip geleceği yansıtılır. *Kırık Hayatlar*'da kurnaz bir züppe tipi olarak kurgulanan Doktor Bekir Servet'in annesi de kocasının bütün eziyetlerine oğlu için katlanan özverili bir kadındır. Fiziksel ve psikolojik şiddetle çepeçevre kuşatılan mutsuz kadınların evlilik dairesinde zorunlu kalışları annelik içgüdüleri ile ilgilidir. Nitekim Bekir Servet'in annesi ile ilgili sarf edilen "Ah, evet, kendisinin dert ortağıydı. Babasından, o 'herif'ten bütün çektikleri hep bu cin cin böceğin hatırı için değil miydi? Gözleri yaşarmaya başladılar" (s. 114) ifadeleri, çocukların annelerinin yaşamlarını bağlayıcılıklarını yansıtır. *Kırık Hayatlar*'da tüm yaşamını eşi Ömer Behiç'e ve çocuklarına göre düzenleyen Vedide de özverili kadın/anne tipini örnekendirir. Paris'teki tıp eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen Ömer Behiç, mesleğini icra etmeye başladıktan sonra evlenmek üzerine hayaller kurar. Onun bu hayatta özlemini çektiği yegâne şey evlenmek, bir yuva kurmaktır. Nitekim, eşi Vedide ile genç kadının hastalığı hasebiyle tanışır ve sonunda evlenirler. Ömer Behiç için ideal eş olan Vedide aynı zamanda ideal anne profili çizerek romanda ön plana çıkar. Geleneksel bir aile içinde gelenek kodlarıyla büyüyen Vedide, aynı tutumu Ömer Behiç'le yaşadığı evde de gösterir. Kendisini kocasından daha aşağı gören Vedide, kiloları yüzünden sürekli olarak eziklik hissedip daha zayıf olan kadınlara özenerek evlilik hayatını yürütür. Bu sebeple eşini aşırı derecede kıskanan genç kadın daha da iç dünyasına çekilerek bütün ilgisini çocuklarına vermeye başlar. Tam da devrin aydınlarının bildirdiği görüşe hizmet eden, kadınlık vasıflarını arka plana atan anne tipidir.

O, çocukları için iyi bir anne, evi için anlamın bütün manasının şümülüyle [tam anlamıyla] bir kadın, kocası için biraz da annelik eder bir eş olduğundan emindi; fakat evini kahkahaların neşve [neşe] ve hayatıyla canlandıran, ipek eteklerinin feşfeşe musikisiyle [hışırtılı müziğiyle] muhitinin [çevresinin] havasını dolduran, etrafındakileri hep güldürecek, eğlendirecek, çocuklarıyla,

şakraklıklarıyla nerede bulunsalar orada zaruri bir meserretin dalgaları içinde yuvarlanmış kadınlardan değildi (83-84).

Vedide, bütün ilgisini evine veren bir anne örneğidir. Özellikle küçük kızı Leyla'nın hastalığı sırasında gündelik hayatını tamamen ona hasredekcek şekilde düzenler. Romanda özverili anne kimliğinin yanı sıra çocuklarının hayatını tıpkı kendi hayatına benzetip yozlaşmış bir aile tablosu çizen Sahire Hanım, Nebile ve Neyyir'in annesidir. Anlatıda, kendi yaşam konforunu önceleyerek kızlarının yaşadığı kötü hayata göz yuman anne tipini temsil eden kadın, hafifmeşrep tavırlarıyla da ön plana çıkar. Kendilerinden Veli Bey'in kızları ve eşi olarak söz ettiren kadınlar, toplum içinde dejenere olmuş tutumlarıyla dikkat çekerler. Geleneksel anne figürünün sınırları içinde yer almayan Sahire Hanım, roman boyunca olumsuzlanarak, yanlış anneliğin timsali olur. *Aşk-ı Memnu* romanında yer alan Firdevs Hanım'ın bir benzeri olan genç kadın için toplumsal yaşam içinde dışlanan figür olarak yer almak, sorun teşkil etmez. Çünkü onun en temel amacı iyi bir eş iyi bir anne olmak değil, gezinti yerlerinde lüks bir hayat sahip olarak bulunmaktır:

Hayatı çeşit çeşit maceraların hiçbir zaman zihinlerden silinmeyecek hatıralarıyla dolu bir valide için bile kızlarının münasebetlerine göz yummak vaziyeti o derece çirkin, o derece mülevves [kirlili] bir şeydi ki bunu hiç olmazsa çocuklarına karşı reva görmemek icap ederdi. Onları bu vaziyetin zilletinden [alçaltmasından] kurtarmak, hatta bir terzi kadının yatak odasında buluşmak çirkinliğine bile katlandıracak kadar tesiri haiz [etkili] bir sebepti (284).

Sahire Hanım için toplum içinde kaybettikleri itibarın hiçbir önemi yoktur. Tüm odağını bireysel hazlarına yöneltmesi onda geleneksel değerlerin yitimine neden olur. Aile içinde tamamıyla çıkar ilişkilerinin aktif olması yozlaşmış karakterlerin üretimiyle sonuçlanır. Nitekim evde baskın hafifmeşrep anne kimliği, ailenin günlük yaşamına tesir ederek toplumsal değerlerden uzak kalmış çocukların yetişmesine sebebiyet verir. Batılı yaşam algısının yanlış anlaşılmasıyla ortaya çıkan bu durum, devrin yazarları tarafından sıkça eleştirilerek geleneksel anne figürünün devamlılığı vurgulanır.

Özellikle varlıklı ailelerin hayatlarında kesitler sunan *Servet-i Fünûn* romanında boşanmaya çok sıklıkla rastlanmaz. Batılı yaşamın etkisiyle sosyal hayatta, kadın yaşamının daha özgür kılınması, çekilen eziyetlere katlanılmaması gibi söylemler kendini gösterse de, boşanma hususu çok sıcak bakılan bir durum olmaz. *Tanzimat* romanında boşanmaya daha çok erkekler tarafından teşebbüs edildiği görülür. Osmanlı geleneksel yaşantısı ve aile yapısına uygun görülmeyen boşanma, sosyal hayat içerisinde çokça zikredilmez. Çünkü "ailenin korunması, parçalanmaması (boşanma hiçbir dinde kolayca başvurulmuş ve hoş karşılanan bir olay değildi) en çok dikkat edilen" (Ortaylı, 2021: 36-37) husustur. Bu husus, kurgusal metinlere de bu şekilde yansıtılarak aile birliğinin devamlılığı vurgusu pekiştirilir. Bu sebeple, *Servet-i Fünûn* romanlarında aile içi geçimsizlikler, kadına uygulanan psikolojik ve fiziksel şiddet öğrenilmiş bir çaresizliğe katlanmayı yansıtır. Her ne kadar kadın karakterler çektikleri ızdıraplardan dolayı boşanmayı düşünseler de toplumsal yapı içindeki yıldırıcı durumlar kadınları hanelerine, çocuklarına dönmeye sevk eder.

Romanın başkışısı Ömer Behiç'in eşi Vedide, kocasının değişen hareketlerinden ötürü ondan şüphelense de bu durumu ev içinde açığa çıkarmaz. Kendi fiziksel özellikleriyle ilgili aşırı derecede sıkıntılı olan genç kadın, uğradığı haksızlığa sesini çıkarmayarak eşinin

yaptıklarına göz yumar. Ev içinde huzursuzluk yaratmak yerine sessizliğe bürünerek, tüm ilgisini çocuklarına verir. Geleneksel aile hayatından gelen Vedide için boşanmak epeyce çirkin bir durumdur. Bu sebeple uğradığı ihaneti sineye çekerek yaşamaya devam eder:

Kocasından intikam şekillerini düşünürdü. Evet, ne yapacaktı? Talak [Boşanma]!... Bunu çirkin, adi buluyor. Çocuklarını alıp kaçmak yahut, evin içinde, nefisini hazf ederek [silerek], onunla her türlü münasebeti keserek, bir köşeye büzülüp, hep dargın kalmak; hatta, evet, hatta intihar etmek... Bu muhtelif [çeşitli] intikam şekillerinin hepsi yine kendi nefisine taalluk eden [kendini ilgilendiren] bir zavallılık, bir biçarelik idi ve hayalinde nefisini o vaziyetlere koyarak onların elim [acı veren] şartlarında yaşatırken kendi kendisine daha ziyade acıyarak, birden daha mebzul [fazla] yaşlarla boşanırdı (331).

Kırık Hayatlar'da hizmetçilik yapan Suzidil, çevresinde gördüğü mutlu evliliklere imrenerek bakar. Suzidil, hem kocası hem de kayınvalidesi tarafından sürekli şiddet görür, tahkir edilir:

Haddin varsa ağız aç da bir şey söyle, o zaman tokat hazır.. Tokat!...Şimdiye kadar yediğim tokatlar sayılamaz. İlk önce şaşmışım. Kızlığında karılarını döven erkekleri işitirdim de inanmazdım, bu hikâyeler bana uydurma gelirdi. Sonra bir gün, nedeni bilmem, olmayacak bir şey için, onun ilk tokadını yiyince şaşırđım, sahiden vurmamış da bir yanlışlık olmuş zannettim (86).

Suzidil'in kocası kazandığı parayı kendi eğlencesine harcar ve evine bakmaz. Öte yandan Suzidil, maddi sorunların yanı sıra kocası ve kayınvalidesi tarafından sürekli kovulur. Suzidil, kocasından boşanmak istemesine rağmen kocasının baskıları nedeniyle siner ve çaresizce boyun eğer. Nitekim romanda bir sosyal tenkit unsuru daha ortaya çıkar ki bu da mahkemelerde boşanma davalarının sürüncemede kalması durumudur.

Süzidil her gelişinde davasının bir yeni safhasını [aşamasını anlatır ve bunu anlatırken mahkeme dehlizlerinde görülen, işitilen hikâyeleri naklederdi. Orada kadın ve er- kek, genç ve ihtiyar beşer [insan] sefaletinin binlerce nümuneleri [örnekleri] gelip kimi, sabûr ve mütevekkil [sabırlı ve kaderine razı], kimi ağlaya sızlaya, nâlân [inleyen] ve perişan, hayatlarının elim izmihlalini [acıklı yıkımını] sürüklerlerdi. Evlerin kafesleri altında şifa kabul etmeyen dertlerinin içinde çürümüş, firaşın [yatak odalarının] türlü mülevves [kirli] ve malul sırları arasında hırpalanıp yaralanmış vücutlar, birden beliriveren bir tesliyet [avunma] ihtiyacıyla, bir deva ateşi ile, kötürüm bacaklarını medet [yardım] umulan bir türbenin penceresi kenarına kadar götürüp tazarru edici [yalvarıcı] parmaklarla iplik bağlayan malul biçareler kabilinden, son ümit riştesini [ipliklerini] getirip burada bir arzıhalın [isteğın] sonsuz mukadderat ensicesine rabt ederlerdi [alın yazısı dokusuna iliştirirlerdi] (347).

Kadınların boşanma mücadelelerinin sonuçsuz kalması ya da çok uzun yıllar sürmesi, çaresiz bir kabullenişe yol açar. Suzidil'in fiziksel ve psikolojik şiddet gördüğü eşinden boşanmak için dava açması dönem itibariyle kadınların böyle bir haklarının olduğunu gösterir (Kanter, 2009: 231-232). Ancak mahkemelerdeki işleyişin hantal olması, işlerin nizami bir şekilde yürümemesi genç kadını caydırır. Öte yandan kendisi boşandığı için pişman olan Andelip Bacı'nın, Suzidil'e boşanmamasını öğütlemesi de kendi bireysel tecrübelerinin bir neticesidir. "Bu çerçevede boşanmak yerine her türlü 'çile'ye katlanmanın tercih edilmesi, geçmişi ve geleceği karartan 'dul' etiketini taşıma ve ebedi yalnızlık korkusu ile ilgilidir" (Kanter, 2021: 160). Romanda dikkat çeken örneklerden biri de kocasından boşanmak için yıllarca uğraşan Mürüvvet Hanım'dır. Mürüvvet Hanım'ın boşanma davası âdeta bütün şehrin

dilindedir. Nitekim Mürüvvet Hanım mahkeme koridorlarında felç geçirir ve zorluklar yaşar. Mahkemede yaşadığı aksaklıklar çaresizliğe düşen kadını daha da kötü duruma sokar. Anlatıda bu vesileyle, bürokratik yapının bireylerin hayat kurgularını ve sosyal yaşamlarını etkileyen yönüne ilişkin ciddi bir eleştiriye yer verilmiş olur.

Zengin bir şahıs kadrosundan oluşan *Kırık Hayatlar*'da toplumun farklı kesimlerinden insanların yaşam pratiklerine yer verilir. Romanda toplumsal aile yaşantısı içinde yer alan aldatma meselesi, geniş bir kadroya sahip olan anlatıda çok katmanlı olarak karakterlerin hayatlarını derinden etkiler. Tanzimat romanında birkaç örnek dışında çokça rastlanmayan aldatma meselesi, Halit Ziya romanında sıklıkla temas edilen konular arasında yer alır. Aldatma, romanlarda bireylere hazin sonlar hazırlayan bir mevzu olarak işlenir. Aile birliğini ve yapısını bozarak kişileri ölüme kadar götürür. *Mai ve Siyah*'ta Ahmet Cemil'in kız kardeşi evli olduğu adam tarafından aldatılarak ölüme sürüklenir. Aynı şekilde *Aşk-ı Memnu*'da Adnan Bey'i, Behlül ile aldatan Bihter içine düştüğü girdaptan çıkış yolu olarak intiharı seçer. *Kırık Hayatlar*'da kendi hâlinde bir ev hanımı olan Vedide, fedakâr ve itaatkâr eş tipini örneklendirir. Hem fiziksel hem de kültürel bağlamda hayranlık duyduğu eşine âdeta bağımlı bir hayat yaşayan Vedide, aldatılmaya maruz kalan bir kadın olarak yaşadıklarına boyun eğer. Vedide'nin kocasını her açıdan kendisinden üstün görmesi, onu kendisine layık görmemesi pasif bir yapı sergilemesine yol açar. Öte yandan annesinin itaatkâr kimliği, babasının her türlü gayri ahlaki davranışı görmezden gelmesi de onun ataerkil kodları içselleştirmesine etki eder:

Kocasından, çocuklarından, evinden başka iştiğal olunacak [ilgilenecek] bir şeyin vücuduna [varlığına] inanmayan bir annenin kızıydı. O nadir ailelerden biriydiler ki onlar hayatta, sokaklardan akan çamurlardan kirlenmemek için eteklerini toplayarak, içtinap ve ihtiyat vaz'ı ile çekingen ve ölçülü dururlar. Evin içinde baba perestiş olunacak [saygı duyulacak], en küçük arzularına mukaddes [kutsal] birer emir hürmetiyle itaat edilecek, hâkimiyet ve amiriyeti egemenlik ve yöneticiliği insanlığın fevkinde [üstünde], bir başka türlü vücut [varlık] hükmündedir. Ana ve çocuklar ona biraz yavaş, acz ve mahkûmiyetini [güçsüz ve buyruk] altında olduklarını itiraf edencesine mahviyetli [alçak gönüllü] bir sesle söz söylerler; o hiddet ederse başlarının üstünde bir fırtına hisseden büzülmüş kuşlar vaziyetiyle sinerler, gülmek için dudaklarının bir tebessümünü beklerler ve bu itaat, onun iradesine, onun mevcudiyetine [varlığına] bu merbutiyet [bağlılık] öyle ruhlarını itaat ve inkıyad [bağlılık] hazzı ile gıcıklayan bir şeydir ki onunla mesutturular (80-81).

Vedide'nin ataerkil kodları içselleştirmesi ve ev içinde çekingen bir tutum sergilemesi Ömer Behiç ile ilişkisinde geri planda kalmasına etki eder. Kendini beden ve kültür açısından beğenmeme ve küçümseme tutumu ile ortaya çıkan güvensizliği ve bu güvensizliğin tetiklediği kaygı, şüphe ve kıskançlığı, ilişki düzleminde rahat tavır sergilemesini engeller. Erkeklerin mutluluğu dışarda arama tavırları ve bundan dolayı ev içinde ortaya çıkan huzursuz ortamlar Vedide'yi endişeye sevk eder. Kendine olan özgüvensiz hali, bedeniyle yaşadığı sorunlar ve erkeklerin eşlerini aldatma hikâyeleri genç kadını tedirgin eder. Bu sebeple Ömer Behiç'in de onu aldatmasından korkarak ev içindeki mutluluğuna gölge düşürür:

Vedide düşündü: Bir gün kendi kocası da, işte bütün o biçare Şeküreleri öldüren zalim Ferruhların hayatına benzer bir hıyanetle ona artık bir daha altından kalkamayacak, artık yaşamak için bir nefes daha almaya kuvvet bırakmayacak, kemiklerini hurdahaş ederek [parçalayarak] hemen oraya yıkıverecek bir darbe vuracaktı. O zaman o, beli kırılmış kazaya uğramış bir

kedi, bir ana kedi yeisiyle [üzüntüsüyle] etrafında bağırarak yavrularını çekerek, sürüklenerek toprakların içinde bulana bulana, bu kırık vücuda sakin bir sukut [yıkılış] köşesi bulmak için, bir duvar kenarında, yıkılıp kalacaktı (79).

Öte yandan aldatılma sürecindeki boyun eğmesi de kocasının kendisine sevgiden aşktan ziyade acıma ile yaklaştığı hissinden kaynaklanır. Zira, “Sekiz yıldır evli olduğu Ömer Behiç’e sadakatle bağlı olan ve ataerkil kodlar tarafından sıklıkla vurgulanan ‘iyi bir eş iyi bir anne’ rollerini içselleştiren Vedide’nin ayrımcı toplumsal cinsiyet pratiklerine maruz kalmasının temelinde hem kültürel hem de fiziki açıdan hayran olduğu eşini, kendisinden üstün bulması ve kendisini ona layık görmemesi yatar. Bu tür bir algının yer etmesinde, erkek egemen yapının kadının erdemliliği ile ‘itaatkâr/uysal beden’ oluşu arasında özdeşlik kurmasının etkisi sezilir” (Kanter, 2021: 158). Öte yandan Vedide, annelik ile eş rolleri arasındaki ayrım da sınırsal sapmalar gösterir ve zaman zaman Ömer Behiç’e anaç bir biçimde yaklaşır.

Kırık Hayatlar’da Vedide’nin aldatılması, onun kaygı ve şüphelerini haklı çıkardığı gibi genç kadın edilgen bir tutum sergiler. Kızı Leyla’nın hastalığı ve kocasının kendisini aldatma sürecinde dinsel pratiklere yönelerek kederini hafifletmeye çalışır.

Eserde aldatılmaya maruz kalan bir diğer kadın ise Vedide’nin annesidir. Kocası Mansur Bey tarafından sıklıkla aldatılan Vedide’nin annesi, yaşadığı gerçekliğe boyun eğerek ve kaderine razı olur. Mansur Bey, yaşı oldukça ileri, kolu ve bacağı tam tutmayan bir askerdir. Yaşlı adam özellikle felç geçirdikten sonra kadınlara olan ilgisini daha da artırır. Onun karısı Salime Hanım’ı aldatması romandaki diğer aldatma meselelerinden farklıdır. Kadınlara olan ilgisi sapkınlık derecesine varan hastalıklı bir tutumdur. “Eve gelen giden kadınlardan, komşulardan, hususıyla [özellikle] hizmetçilerden başlayarak sokakta tesadüf olunan simalara kadar onun öyle yılışık ve sırtkan bir sevda arz edışı vardı ki bunu fark etmemek mümkün olmazdı, lakin ihtiyar hastanın coşmak isteyen bu gençlik ihtiyacı, insanı kızdırmaktan ziyade eğlendirirdi.” (s. 62). Yaşlı karı-koca arasındaki bu mesele, kurmacaya hem bir kabul edilmişlik hem de şiddeti yüksek olmayan bir didişme olarak yansır. Anlatıda bir diğer aldatma meselesi de Ferruh ve Şekûre arasında yaşanır. Ferruh annesi yüzünden sevdiği kadın olan Refet’ten ayrılmak zorunda kalır. Evlense dahi Refet’le olan ilişkisini koparmaz ve Şekûre’yi aldatır. Ferruh “en büyük zevki Kâğıthane’de, Göksu’da arabaları, sandalları takip etmekte bulan, bütün ömründe bir zevcenin mesela bir mevsim taşındıktan sonra bir köşeye atılarak unutulacak bir kravat iğnesinden daha ziyade [fazla] ehemmiyeti haiz [önemli] olacağını asla düşünmemiş” (s.71) alafranga tarzda bir hayat biçimini benimsemiş eğlence düşkününü bir adamdır. Bu sebeple karısı Şekûre’nin kalbinde açabileceği yarayı hiçbir zaman düşünmez. Genç kadının ona karşı olan sevgisini acımasız bir şekilde harcar. Şekûre, evliliklerinden kısa bir süre sonra ağır bir hastalığa yakalanır. Bu hastalığının ana sebebi ise kocası tarafından aldatılmasıdır. Yaşadığı bu olaya çok üzülse de direngen yapısından ödün vermez ve kocasının sevgisini kazanacağı günü bekler. Hastalığından ötürü kocasının kendisine sırt çevirmemesi için sürekli olarak ev içinde bedenini zorlayarak bakımlı ve iyi görünmeye çalışır. Romandaki diğer kadın karakterler gibi Şekûre de aldatmayı evliliğin bitimi için bir sebep olarak görmez. Yaşadığı durumu görmezden gelmeye çalışan ve bunalımlarını kendi içinde yaşayan kadınlar olarak ön plana çıkarlar. Devrin şartlarının kadının boşanmaya kalkışmasına karşı olumsuz bir tavır içinde oluşu, kaderine boyun eğen kadınların çoğalmasına ve aldatılmayı içselleştirmelerine sebep olur.

Eğlence Hayatına Yansıyan Değişim

Tanzimat'ın ilanıyla beraber, Osmanlı toplumunda hız kazanmaya başlayan modernleşme teşebbüsleri, sosyal hayatın her alanını etkisi altına almaya başlar. Geleneksel hayatın dönüşümüne neden olan Batılılaşma süreci, toplumda var olan eğlence hayatını da değiştirir. Eğlenme tarzı, eğlence mekânları, geziye ve eğlenceye çıkma tarzı tamamen farklı bir amaca hizmet etmeye başlar. İlk Tanzimat romanlarından itibaren Batı'ya meyleden karakterler aracılığıyla gezilere çıkma, eğlencelerde görünür olma ve varlığını buralarda gösterme bir statü kazanma çabası barındırır. Yeni tanışılan kültüre entegre olmak isteyerek “aidiyet düşü” kuran bireyler Batılı yaşamın eğlence hayatına dâhil olmak isterler. Geleneksel hayatta var olan mesire gezileri artık, görünür olmaya ve kadın-erkek ilişkilerini tanzim etmeye hizmet eder. Eğlence hayatının merkezi, Avrupalı yaşamın en etkin yaşandığı yer olan Beyoğlu olarak kabul edilir. Bu yaşam biçimi toplumda, Batılılaşmayı özümsemeden yaşayan, sathi kimlikler kazanarak dejenere tiplerin ortaya çıkmasına neden olur. Tanzimat aydınlarının eleştiri odağında olan bu karakterler olumsuzlanarak “yanlış Batılılaşma”nın önüne geçilmeye çalışılır. Özellikle Ahmet Mithat Efendi, çizdiği birçok karakterde bu tarza meyleden ve bu yaşantıya entegre olamayan karakterleri karikatürize ederek toplumu eğitime amacı güder. Özellikle Felatun Bey ile Râkım Efendi romanındaki “Felatun Bey, Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan tembel, mirasyedi ve cahil Batı özentisi temsil eder. Onun temsil ettiği değerler sistemini yazar ‘alafranga’ kavramıyla” (Gökçek, 2012: 22) tanımlar. Buna mukabil Batılılaşmayı sadece Avrupalı gibi görünmek, eğlence hayatına dâhil olarak Beyoğlu'nda görünmek olarak algılamayan Râkım Efendi'yi çıkarır. Râkım geleneksel Osmanlı değerlerinden ayrılmayarak, Batı'nın ilim ve irfanında istifade edip dengeli bir Batılılaşma örneği gösterir. Yazarın her fırsatta olumladığı Râkım, Osmanlı toplumunun Batılılaşma çizgisinin çerçevesini çizen bir karakterdir aynı zamanda. Servet-i Fünûn romanına gelindiğinde ise modernite daha ön plan çıkarılıp, bunu özümseyen ve hayatına tatbik eden karakterler üzerinden bir Batılılaşma şekli ortaya konur. Artık devrin amacı toplumu bilinçlendirme değildir. Modernliği hayatında uygulayan bireylerin iç dünyalarına bir yönelim gerçekleştirilir. Servet-i Fünûn edebiyatında kaleme alınan *Kırık Hayatlar* devrin romanlarından farklı bir yapıya sahiptir. Ömer Behiç salt Avrupa yaşamını benimseyen bir karakter değil, kendi geleneksel kültürüne de yaşamında yer veren, dengeli bir Batılılaşma örneği gösteren Rakım'ın bir benzeridir. Geleneksel kodlarını yitirmeden, yüzünü Batıya dönmüş bir karakterdir. Paris'te tıp eğitimi alıp memleketine döndükten sonra, kendi değerler sistemine kattığı en önemli nokta Batı'nın ilim ve çalışma ahlâkı olur. Genç adam zaman zaman bu konuda karamsarlığa kapılsa da gelecek nesiller için faydalı olan şeyin kendini geliştirmek ve yetiştirmek olduğu fikrini benimseyerek yoluna devam eder. Kendisine rehber olarak bunu edinir:

Fakat sonra itimadına ârız olan [güveninde ortaya çıkan] bu muvakkat tezellülü müteakip [geçici sarsıntıyı takip eden] ümit yeniden hâkim olurdu. Bu acz ve meskenetle [miskinlikle] beraber fennin fütuhâtı [fetihleri] ve muzafferiyatı [zaferleri] ne şaşaalı bir muvaffakiyet silsilesi teşkil ediyordu. Onun gözlerine ne kadar karanlık esrar vuzuh [açıklık] kesbetmiş, hayatın ne kadar karanlık gizlilikleri aleniyete [açığa] çıkmıştı!.. Elbette nihayet, bugün ancak ilk fecri [ışıkları] görülen bir semanın [gökyüzünün] saadet güneşi doğacak ve onun ziya ve harareti [ışık ve ateşi] altında bir başka mesut beşeriyet yetişip yaşayacaktı. Bugünün fenni hiç şüphe yok ki o beklenen güneş

değildi, fakat bu karanlıklar içinde mümkün merteye düşmeksizin yürümek, onun şaşaaşı afâkı [ufukları] tutuşturuncaya kadar ilerleyebilmek için bu yol gösteren bir meşale idi (59-60).

Ömer Behiç Paris'te kaldığı yıllarda kendini sadece geliştirmeye, memleketine döndüğünde faydalı bir birey olmaya adanır. Avrupa'nın eğlence hayatını benimsemeyen ve oralarda bulunmaktan haz etmez. Kirli ve geçici gördüğü dünyanın insana hiçbir şey katmayacağı fikrini savunur. En yakın arkadaşı olan Bekir Servet'i de eğlence âlemine dalmış olması sebebiyle sıklıkla eleştirir:

Lakin eğlence âlemlerinde geçirilen gecelerin, insanı o en teşrih edilmez [açıklanamaz] ihtiyaçların, en tahakkuku muhâl emellerin [gerçekleşmesi mümkün olmayan isteklerin] yakıcı temasıyla zedeleyen saatlerin hummalarına karşı ne yapmalıydı? Böyle saatlerde ne anlatılmaz işkenceleri olurdu. İlk önce kendisini işgal eden birkaç çehre olurdu. Birinin çıplak omuzları, diğerrinin elbisesi, ötekinin gözlerinde fark edilen derin bir mana, bir dördüncüsünün geçerken işitilmiş sesi, bütün bu ayrı ayrı şeyler onun ayrı ayrı bir damarını acıtarak tehziz ederdi [titretirdi] (104).

Kırık Hayatlar'da Ömer Behiç'in yanı sıra Avrupai hayata dâhil olmayı sadece Beyoğlu'nun eğlence mekânlarında bulunmak olarak algılayan karakterler de yer alır. Veli Bey'in kızları diye bilinen, hayattaki tek amaçları eğlence mekânlarında görünür olup serbest bir hayat sürmek olan Nebile ve Neyyir romanda dejenere olmuş tipleri temsil ederler. Onların hayata bakışında eğitilmiş olmak ve kültürlü bir yaşama sahip olmak yoktur. Tüketim çılgınlığına varan bir yaşam algısına sahip olan genç kadınlar için Avrupai yaşam; lüks içinde yaşamak, en marka kıyafetleri diken terzilerin elinden çıkmış elbiseleri giyinmek, statülerini arttıracak mekânlarda görünür olmaktır. Bu yaşamı doğru algılamayıp güzelliklerinin ve şuh hallerini de verdiği özgüvenle tasvip edilmeyen bir yaşam şeklini benimserler. Yaşamlarını idame ettirmek için daha fazla paraya ihtiyaç duymaları, erkekleri paraları yenecek insanlar kategorisine koymalarına neden olur. Yaşamlarını ve görünürlüklerini bu şekilde devamlı kılarlar:

İstanbul'un vaktiyle en çok tanınmış bir ailesinin son çocukları olan bu iki kız, annelerinin elinde kalan ufak tefek servet kırıntılarını terzilere, arabacılar verdikten sonra, münasebetleri [ilişkileri] ancak bir bahar mevsimi devam eden nişanlıların nazik dikkatlerini semeresi [sonucu] olarak Beyoğlu ahırlarından tedarik olunmuş arabalarda, mesire mesire dolaşmakla meşhurdular (68).

Modernizmi kendi geleneksel kültüründen uzaklaşarak, yeni tanıdıkları Batı yaşamını hayatlarına tatbik edip, ahlaki değerlerini hiçe saymak olarak gören bu iki kardeş, hafifmeşrep bir tarza sahip olmalarının yanı sıra güzellikleri ve giyim tarzlarıyla da oldukça popülerdirler. Ahlâki yozlaşmış bir yaşam biçimi sürmelerinden dolayı toplumsal hayat içinde eleştirilere maruz kalsalar da, bu durum onları en güzel kıyafetlerini giyip görünür olmaktan alı koymaz. Kıyafet seçimlerinde daha geleneksel bir tarzda giyinseler de dikkatleri üstlerine çekmekten geri durmazlar:

Bu devirde İstanbul hayatında henüz kaybolmamış bir giyim tarzının en mutena nu- muneleri [özenli örnekleri] dikkatini celp etti [çekti]. Lândonun içinde göğüsleri açık, yakaları geniş boncuklu harçlarla müzeyyen [süslü], yavru ağzı, ikisi bir örnek bir çift ferace², sonra arabanın seyranı arasında bir

² "Ferâce: Ferâce kadimden II. Sultan Abdulhamid devri sonlarına kadar büyük şehirlerde, bilhassa İstanbul'da giyilmiştir ve yaşmakla beraber kullanılmıştır; başı örten yaşmak ve vücudu örten feraceden mürekkep Müslüman

şimşek süratiyle, saçların topuzunu takip eden bir resimde iliştirilmiş ince yaşmaklar³ gördü. Lândonun içindekiler, kadın olmaktan ziyade [çok] kız zannedilen, iki taze çehreydi (67-68).

Çıktıkları geziler, evli erkeklerle geliştirdikleri çıkara dayalı ilişkilerle isimlerinden çokça söz ettirirler. Yozlaşmış genç kadının romandaki temsili olan bu iki kız kardeş, gönül eğlendirmek adına erkeklerle kurdukları ilişkilerle de isimlerinden söz ettirirler. Para harcamaya oldukça alışık olan genç kızlar için erkekler bir geçim kapısı olarak görülür. Nebile romanda tıpkı kendisi gibi modernizmi yanlış algılayan Ömer Behiç'in arkadaşı Doktor Bekir Servet'le gönül ilişkisi yaşar. Genç kadının amacı zevk ve sefa âleminde daha fazla zaman geçirmek için genç doktoru kullanmak ve masraflarını karşılatmaktır. Sosyal yaşantısında yanlış Batılılaşma fikrine haiz olan bir diğer karakter de Bekir Servet'tir. O da tıpkı Ömer Behiç gibi hayatını doktorlukla idame ettirmektedir. Kenar bir mahallede çocukluk evresini geçiren Bekir Servet, geleneksel yaşamın hüküm sürdüğü sokaklarda büyür:

Bekir Servet, Ömer Behiç'in en eski mektep refiklerindendi. Tamamıyla bütün ahlakıyla bir mahalle çocuğu olan Bekir Servet sokakların çamurlarında yetişmiş bir ne- bat [bitki] kirliliğiyle, büyümüş gitmiş, yapraklarının çamurlarından tamamıyla temizlenememişti. Cami avlularında, virane köşelerinde (yıkıntılarda) birdirbirle, uzun eşekle başlayan mektep kaçkınlıkları yavaş yavaş Acem [İranlı] şekerinin tablasına [tepsisine] yahut mahalle mescidinin müezzin odasına kitaplar emanet bırakılarak Ak-saray'dan tutulmuş beygirlerle sur haricinde seyranlara [gezintilere], yahut Kumkapı'dan tedarik edilme bir sandal ile açıklara doğru seyahatlere kadar terakki etmişti [ilerlemişti]. Bütün arkadaşları arasında onun mümeyyiz bir hassası [belirleyici bir özelliği] vardı: Hepsinden küçük olmakla beraber hepsine hâkim olmak. Ona Piç Bekir derlerdi (111).

Tüm çocukluğu bu yaşam içerisinde geçen genç adam, bu yaşantıdan çıktıktan sonra yozlaşmış bir kimlik edinir. Medeniyet değişimini geleneksel yaşamdan ve etik değerlerden kopmak olarak adlandıran Bekir Servet, devrin toplumsal dönüşümünün yarattığı kimlik bunalımı yaşayan züppe bir tiptir. Köklerinden kopmuş fakat yeni tanıştığı kültüre de sadece eğlence ve gezip tozmak bağlamında bağlanmış devrin bunalımını yaşayan bir tiptir. Ahlaki açıdan da bozulmalara uğrayan Bekir Servet, Nebile ile gönül ilişkisi içerisinde. Nebile, Bekir ile ilişkisi devam ederken aynı zamanda Talat Bey ile de ilişkisine devam eder. Genç kadın, Talat Bey'le evlenir. Buna rağmen Bekir Servet, Nebile ile görüşmeye devam eder. Eğlence âlemine tamamıyla kapılmış olan Bekir için etik değerler bütünüyle silinmiş durumdadır. O hayatındaki kadının biriyle evlenmesine içerlemediği gibi sonrasında onunla

Türk kadınının bu eski sokak kıyafeti, kıza kadına feerik bir güzellik ve çekicilik veren bir kıyafet idi” (Koçu, 2015: 114).

³ “Yaşmak: İslam kadınlarının sokakta ferâce giydikleri vakit yüzlerine tutundukları ince beyaz dülbenden örtü ki biri yukardan ve biri aşağıdan gelerek gözlerin önünde bir aralık bırakan iki parçadan ibarettir. Yaşmaklanmaya yaşmak tutunmak, bağlamak denilir” (Şemseddin Sami, Kamus-i Türki). Yaşmak önce alt parçası ve sonra üst parçası bağlanarak "kapalı yaşmak" ve "açık yaşmak" diye iki çeşit tutunulurdu. Kapalı yaşmak, Şemseddin Sami Bey merhumun Kamus-i Türki'de tarif ettiği yaşmaktır. Dülbendi kalındır; alt yaşmak ikiye katlanır, burun üstünden ve gözlerin altından yüzün alt kısmı önüne bir perde peçe gibi gerilerek arkada ense üzerinden bağlanır. Sonra yine iki kat edilmiş üst yaşmakla kaşların üstünden alın ve baş sarılır, öyle yaşmak tutunmuş kadının yalnız iki kaşı ve iki gözü görünür. Yaşmakların kenarlarına ferâcenin yakası altına, içine alınır; baş tamamen beyaz dülbendlere sanılmış olarak görünür. Açık yaşmakta dülbendler incedir, yanı şeffaftır. Alt yaşmak yalın kat bağlanır, üst yaşmak da alnın üst kenarından tutunulur, iki parça yaşmağın şakaklar üzerindeki kavuşak köşelerinden, kara, kumral veya san albenili bir işve ile saç dalgacıklanı görünür” (Koçu, 2015: 243).

ilişkinsini devam ettirecek kadar da yozlaşmıştır. Eğlence hayatından uzak kalmamak adına izbe sokaklarından birinde bir oda bile kiralamıştır:

Bekir Servet'in Beyoğlu'nun yan sokaklarından birinde bir odası vardı ve Ömer Behiç'e ilk tesadüfünde bütün günde iki saate mâlik olmadığından şikâyet eden bu adamın: Taksim bahçesinde, Tepebeşi'nda, bütün eğlenilen ve hususıyla kadın görülen yerlerde geçirilecek uzun zamanları oluyordu. Beşiktaş'a inmek için ekseriyet üzere [genellikle] Beyoğlu'ndan geçen Ömer Behiç ona sık sık tesadüf eder ve yarım saatini onun yeni bir muvaffakiyetine dair bir hikâyesini dinlemekle geçirirdi (116).

Tanzimat süreciyle başlayan toplumsal dönüşüm, bireyler üzerinde farklı etkiler bırakarak yeni bir yaşam algısı yaratır. Avrupai yaşamı kendi hayatlarının rehberi olarak gören kişiler için, eğlence biçimi geleneksel Osmanlı yaşamında var olan şelinden tamamıyla uzaklaşır. Mesire yerleri aileler gidilen, tatlı sohbetlerin yapıldığı gezilerden farklı bir forma taşınır. Eğlence onlar için, geleneksel mahalle anlayışında olduğu gibi; köy seyirlik oyunlarını izlemek, fıkralar ve masallar eşliğinde düzenlenen toplantılara katılmak değil, Beyoğlu'ndaki Avrupai tarzda yapılanlardır. Bununla beraber, yeni usul eğlenceleri geleneksel yapıyı bozması sebebiyle reddeden bireyler de varlığını sürdürür. Yeni tanışılan kültürü doğru bir şekilde özümseyerek hayatına uygulayan bireyler ve bu kültürün bilimden ve ilimden uzak eğlence ortamına adapte olmayı tercih eden yozlaşmış kişiler böylelikle toplumsal hayat içinde varlıklarını birlikte sürdürürler.

Mobilya ve Dekorasyona Yansıyan Değişim

Oldukça kalabalık şahıs kadrosuna sahip olan *Kırık Hayatlar* romanının başkişisi Ömer Behiç, geleneksel bir Osmanlı ailesinde maddi imkânsızlıklar içinde büyür. Oldukça sakin bir kişiliğe sahip olmasına karşın hayattaki en büyük ideali olan doktorluk mesleğine kavuşmak adına kimsenin fikrine başvurmadan kendi yolunu çizer. Tıbbiye-i Mülkiye'ye başlar. Başarılı bir öğrencilik döneminden sonra doktor olmaya hak kazanır. Daha sonra öğrenimine devam etmesi için Avrupa'ya gönderilir. Tanzimat'la başlayan modernleşme teşebbüslerinin önemli bir ayağı olan Paris'e eğitime gönderilen erkek çocuklarının devamını temsil eder. Tıpkı *Mesail-i Muğlaka*'nın Abdullah Nahifi'si, *Yeryüzünde Bir Melek*'in Şefik'i, *Nemide* romanının Nail'i gibi Ömer Behiç de eğitimine Paris'te devam eder. Hayatta en büyük amaçlarında biri başarılı bir doktor olarak Avrupa'dan dönmek ve iyi bir aile kurup evlenmek olan Ömer Behiç, Paris'te kaldığı yıllarda öz değerinden hiçbir şey kaybetmez. Avrupa'nın insanları kendi değerinden uzaklaştıran âlemine dalmaz. Onun için önemli olan Avrupa'nın bilgi ve ilminden faydalanmaktır. Ömer Behiç Tanzimat aydınlarının tasvip ettiği şekilde hayatına yön verir. Tanzimat'ın ideal tiplerinden olan Râkım'ın, Şefik'in, Şinasi'nin, Nasuh'un ve Abdullah Nahifi'nin Servet-i Fünûn devrindeki temsilcisidir. Avrupa kültürünün içinde kaldığı yıllarda geleneksel değerlerini yitirmez. Batılı yaşamı tatbik etmek adına dejenarasyon yaşamaz. Kendi kültürüyle Avrupa yaşayışını harmanlayarak tıpkı Râkım gibi "yeni insan" tipini temsil eder. Zeynep Kerman romandaki karakterlerin Avrupayı algılayış biçimini: "a. Çalışma ve kültüre dayalı Avrupalılık, b. Eğlence, zevk ve şehveti hayatın gayesi sayan Avrupalılık" (2008: 110) şeklinde ikiye ayırır. Ömer Behiç, roman karakterleri içinde çalışma ve kültüre dayalı bir Avrupalılık fikrini benimser. Avrupa dönüşünde toplumuna faydalı bir doktor olmak için çaba sarfeder. Servet-i Fünûn devrinin son romanı olan *Kırık Hayatlar*, Avrupalılaştırma fikri içinde bir dönüşüm yaşayan Osmanlı toplumunun geleneksel değerlerinin yitirilmemesi hususunda bir

yeniden hatırlatma misyonu üstlenir. Yazarın Avrupa yaşamını benimseyen ve yerleşik bir Avrupa kültürünü hayatına tatbik eden karakterlerinden farklı olarak Ömer Behiç, geleneğe olan bağlılığı ile de ön plana çıkarılır. Kendisine bir yuva kurmanın hayaliyle Paris'ten dönen genç adam, öncelikli olarak evlenmeyi ve sonrasında eşiyile beraber huzuru yakalayacağı bir yuvanın düşünür. Ömer Behiç'in karısıyla beraber kurguladığı evi “onun bütün hayatında emellerini [arzularını] hulasa eden [özetleyen] bir hülyaydı [hayaldi] ki işte nihayet” (s. 29) inşa edilmişti. Bir sığınak mekân olarak gördüğü evin tefrişatı sırasında da oldukça heyecanlanır. Evin tefrişinde sadece Avrupai tarza yönelmez. Batılılaşma teşebbüslerinin etkisiyle beraber sosyal hayatta etkin bir şekilde kendini gösteren sadece Avrupa mobilyasına yönelimin tersine bir tutum sergiler. Ömer Behiç'in evi, *Aşk-ı Memnu* romanında yer alan Adnan Bey'in evinden çok farklıdır. Adnan Bey'in yalısına mürebbiye olarak gelen Matmazel Courton, evin tefrişatında yer alan Avrupa esintisi karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Bir Osmanlı evi beklerken büyük bir hezimete uğrar. Halit Ziya son romanı *Kırık Hayatlar*'da farklı bir eğilim gösterir. Ömer Behiç'in evi gelenekle yoğrulmuş bir Avrupa modasına sahiptir. Öze vurgu ve geleneği sahiplenme fikri içerdiği söylenebilir:

Yazın bütün oracıkta yemek yeriz! derdi. Sonra karı koca bu hülya sarayının geniş, münevver [aydınlık] merdiveninden çıkarlardı. Burada evin bütün ön cephesinde misafir kabulüne mahsus [ayrılmış] bir oda yapıyorlardı. Burası her ikisinin icat kabiliyetine [buluş yeteneğine] sonsuz bir küşayış [ferahlık] zemini olurdu. Burayı yeniden döşeyeceklerdi. Kanepeler, koltuklar, tabureler, markizler, höcreler, geridonlar yığıyorlar, duvarları bin türlü hurda şeylerle, levhalarla, şallarla mini mini sanat eserleriyle, ipek ve nadir seccadelerle, gözleri şaşırtan, fikri bunaltan garip ufak tefeklerle örtüyorlardı. İkisinin de dükkânlarda, camekânların önlerinde uzun uzun tevakkufları [duraklamaları] olurdu. Böyle şurada burada zihinlerinde peylenmiş [işaretlenmiş] şeyler vardı. Sonra bir gün evvelce [önce] beğenilmiş mesela bir heykel yerinden kalkmış görülünce ufak bir hüznü duyarlardı. Bir vak'a [olay] ehemmiyetiyle [önemiyle] biri diğerine haber verirdi: -Sorma! Bizim heykeli aşırılmışlar (Uşaklıgil, 2014: 33).

Ömer Behiç, Avrupaî hayat tarzını bilir, gözlemler ancak o özellikle doktor olmasının da etkisiyle fikir ve düşünce bağlamında Avrupa'nın etkisinde kalır. Öte yandan giyim kuşamında da dönemin Avrupa etkisini yansıtan modasını benimser, yeni taşınacakları evlerinin dekorasyonunun Batı çizgilerini taşımasını arzular. Bu nedenle Avrupa'dan gelen mobilya kataloglarına bakar, Londra'nın “Mapple” adlı mağazalarının listelerini inceler ve bir fikir edinmeye çalışır. Aslında maddi anlamda eşyalarını Avrupa'dan getirecek bir imkâna sahip olmasa da Beyoğlu'nda maddi durumuna uygun alacağı mobilyalarda Avrupa modasını arayacaktır:

Bu Londra'nın Mapple büyük mağazalarına ait eşya fıhristiydi. İkide birde, tahakkuk miadı [gerçekleşme süresi] kim bilir ne kadar uzaklarda bir noktaya muallak [bağlı] emellerini [isteklerini] avutmak için bunu karıştırır ve kendi kendine gülerdi. Hiçbir za- man ne Londra'dan, ne Paris'ten, ne Stokholm'den, ne Berlin'den eşya getirecek değildi, sadece Beyoğlu'nun bir imalgâhında [atölyesinde] kesesine uygun, fakat zarif, ciddi bir oda takımı yaptırarak, belki o zaman vaktiyle Avrupa hayatında görülmüş şeylerden, Mapple'in mecmualarından mühlhem olacaktı [esinlenecekti] (168).

Avrupa modasının çizgilerini evinde yansıtmak isterken bir yandan da geleneksel Osmanlı motiflerini içeren, doğu kültürünü yansıtan eşyalara da yer verir. Kerman, yazarın bu

tutumunu şöyle değerlendirir: “Avrupa’da seyyah ve ressamın eserleriyle başlayan doğu sanatlarına karşı alâka, zengin aileleri ‘şark köşeleri’ yapmağa özendirmiştir” (Kerman, 2008: 187). Osmanlı toplumunda, Tanzimat’ın ilanı ile birlikte Avrupa modası kendini zengin ve üst tabaka arasında yoğunluklu olarak hissettirir. Bu zengin tabaka Batılı yaşamı kendi sosyal hayatlarına entegre etmeye çalışarak bir nevi Avrupa hayatının tanıtımını yaparlar. Geleneksel yaşama Batılı usuller sebebiyle uzak durmaya başlayan Osmanlı elit tebaası, kendi öz yaşam biçiminden esintileri ise yine Avrupalı bireylerin Osmanlı hayatındaki gelenekselliğe özenmesi sebebiyle yaşamlarına dâhil ederler. Ömer Behiç evin tefrişatında geleneksel Osmanlı yaşamından çizgileri kullanır:

Bir aralık misafir odasına hep Şark [Doğu] eşyası koymak, burasını bir nevi nadir şark eserleri meşheri [sergisi] yapmayı düşünmüştü: Kıymettar [değerli] şallar, nadide [eşi az bulunur] halılar, çiniler, çeşmibülbüller, levhalar [tablolar], sırma ve ipek işlemler, oyalarla müzeyyen [süslü] yemeniler, kasnak işlenmiş yorganlar, sarma nakışlarla yastıklar, bütün mezatlarda [açık artırmalarda] arkasından tahassür edilen [özlenen] şeyleri, bedestende dolaşırken karşısında titrenmiş nefiseleri [güzel şeyleri] düşünür, hayalinde bunları bugün hemen hemen boş denecek hüznüyle bekleyen odasına takar takıştırır, orasını fakir böyle bir küçük numune [örnek] sergisi haline koyduktan sonra bir çocuk sevinciyle ellerini çırparak: ‘Ah Ne güzel, ne güzel!..’ derdi (168).

Paris’te kaldığı yıllarda Avrupa’nın eğlence hayatına kapılmayan, bilimi hayatının merkezine yerleştiren ve idealist bir tutum sergileyen Ömer Behiç’in, mobilya seçiminde Avrupai tarzlara yönelmesi gösteriş ve özentiyeye dayalı bir algı olmayıp rahatlık ve konfor arayışıyla beraber estetik beğenisi ile de açıklanabilir. Bununla birlikte, Ömer Behiç’in evinin içerisinde geleneksel yapıya dair unsurları yerleştirme çabası istenilen “yeni insan” tipini yaratmanın yanı sıra Kerman’ın belirttiği gibi o dönemde Osmanlı motiflerine özenen Avrupalıların zevkine yönelme olarak da açıklanabilir.

Sonuç

Tanzimat Devrinin toplumda Avrupaî hayatı yaygınlaştırmaya başlamasıyla beraber, Osmanlı geleneksel hayatında değişimler yaşanmaya başlar. Bu değişimler, toplumsallığın her alanına etki eder. Avrupaî yaşam, zamanla Osmanlı geleneklerini değiştirirken toplumda dejenere tiplerin de çıkmasına neden olur. Tanzimat romanında Batı’yı henüz kavrayamayan ve bu konuda acemilikler yaşayarak gülünç duruma düşen tiplerle karşılaşırken, Servet-i Fünûn romanında bu yerini yerleşik bir Batı kültürüne bırakır. Nitekim Servet-i Fünûn romanlarında artık öğretici bir vasıf taşımayan anlatılara yönelen yazarlar toplumu ve bireyleri derinlemesine aktardıkları anlatıları okuyucuya sunarlar. *Kırık Hayatlar* romanı Halit Ziya’nın edebi yönden yapmak istediği her şeyi uyguladığı romanıdır. Ömer Behiç devrin modernleşme biçimini ortaya koyan olumlanan bir karakteri olarak yansıtılır. Ömer Behiç hem geleneklerine bağlı kalan, modernleşmeyi sadece Batı’nın eğlence kültürünü alarak modernleştiğini düşünen karakterlerden ayrıdır. *Kırık Hayatlar*, Tanzimat romanından farklı bir karakter gösterdiği gibi yazıldığı Servet-i Fünûn devri romanından da ayrı özellikler taşır. Modernleşmenin daha bilinçli bir şekilde yaşanması, kalabalık şahıs kadrosuna sahip olması ve karakterlerin iç dünyalarının yoğunluklu bir şekilde yer almasıyla Tanzimat romanından; Batılılaşmayı ve modern olmayı sadece Batı kültürü ekseninde yaşamak olarak algılamayan bununla beraber geleneksel Osmanlı yaşamından beslenilmesi gerektiği algısıyla da Servet-i Fünûn romanından

ayrılır. Ömer Behiç Ahmet Mithat'ın Râkım karakterinin, Servet-i Fünûn devrinde vücuda gelmiş hali olarak görünse de bir farkla ondan ayrılır: Râkım çevresel etkiye rağmen bu durumdan etkilenmeyen ve karakter erozyonuna uğramayan bir tip olarak çizilir. Halit Ziya, Ahmet Mithat'ın yarattığı karakterden çok başka bir kişilik ortaya koyar. Ömer Behiç geleneksel yapısını korusa da dış etkenlerden uzak kalamaz. Karısını aldatarak ve eve bağlılığını kaybederek ideal tipten ayrılır. Yazar, bireylerin toplumsal şartlar ve içgüdüleri dolayısıyla değişime uğrayabileceği gerçekliğini anlatısına yansıtır. İdeal eş, uslu-koca, ev babası gibi tanımlamalar, toplumsal şartlarla değişebilir vurgusu yapılıdır. Ömer Behiç zaman içinde çok eleştirdiği arkadaşı Bekir Servet'in karakterine bürünürken, Bekir Servet evlenerek eşini aldatmayan ideal eşe dönüşür.

Eseri, yazıldığı dönem olan Servet-i Fünûn devri romanından ayıran önemli özellikleri vardır. Daha kapalı ve yalıtılmış içerisindeki aile yaşantılarından örnek sunan dönemin diğer anlatılarından farklı olarak kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan *Kırık Hayatlar*'da toplumun her kesiminden insan manzaraları görmek mümkündür. Hizmetçi, arabacı, ev hanımı, doktor, hafif meşrep kadınlar anlatı içinde, derinlikli olarak var olan kesimlerdir. Geniş bir kadro içinde yer alan bu karakterlerin figüran olarak değil, roman içinde aktif bir şekilde yer aldığı görülür. Yazarın diğer romanlarında aile içi ilişkiler, kavgalar daha sınırlı bir şahıs kadrosu içinde geçerken; *Kırık Hayatlar* da tam tersine aile dışındaki bireyler de ev içindeki meselelere müdahil olarak sosyal ilişkiler ağını genişletirler. Hem gelenek hem de değişen hayat algısının birlikte yer aldığı anlatıda, öne çıkan bir diğer özellik de yaşadığı bunalım sebebiyle Vedide'nin sığınmak olarak dini ritüelleri tercih etmesidir. Yazarın diğer romanlarında yer almayan dini vecibelerde teselli bulma durumu ile geleneksel yaşama atfedilen değer ön plana çıkarılmış olur. Yazar, Bekir Servet karakteri ile de züppe bir tip çizer. Fakat Bekir Servet devrin diğer züppelerinden farklıdır. Genç adam diğerleri gibi zengin bir zümreden gelmemektedir. Elit bir yaşama sahip değildir. Geleneksel Osmanlı yaşamında yer alan mahalle kültüründe yetişen bir karakterdir. Derinlikli ve hayatının felsefesini yapan biridir. Onun züppeliği aynı zamanda yaşadığı mahalleye bir karşı duruşu ve oradan kopma eğilimine işaret eder. Mahalleden kopuşuyla beraber geleneksel hayatında yer alan birçok değeri de kaybeder. Sözelimi evli bir kadın ile ilişkiye devam etmesi, Beyoğlu eğlencelerinde her gece boy göstermesi, hayatındaki kadını para ile elde tutması Bekir Servet'teki kopuşa işaret eder. *Kırık Hayatlar* içinde barındırdığı birçok özelliği ve yapısı itibarıyla çok katmanlı bir özellik taşıyarak devrin diğer romanlarından ayrılır.

Kaynakça

- AKYÜZ, Kenan (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- BERKES, Niyazi (2022). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY Yay.
- DURALI, Yılmaz (1997). *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Ankara: Akçağ Yay.
- ESGİN, Ali (2020). "Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler", *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar*, (ed. Ali Esgin, Güney Çeğin), Ankara: Phoenix.
- GARDİNER, Michael (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. Ankara: Heretik Yay.
- GÖKÇEK, Fazıl (2012). "Tanzimat Dönemi Türk Romanı İçin Bir Çerçeve Denemesi", *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*. İstanbul: Dergâh Yay., s. 15-36.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1984). *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

- İLHAN, Vahit (2007). “Gündelik Hayatta E-Yaşam: İhtiyaç-Arzu Çelişkisi Çerçevesinde Yeni İletişim Teknolojileri Bağımlılığı”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 30, s. 59-78.
- KANTER, Beyhan (2009). “Servet-i Fünûn edebiyatı romanlarında aile, kadın ve çocuk”. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- KANTER, Beyhan (2021). “Arzunun Yıkıcılığı Servet-i Fünûn Romanlarını Kırık Hayatlar Üzerinden Okumak”, *Halit Ziya Uşaklıgil*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., s. 155-166.
- KARADENİZ, Seval (2014). “Önsöz”, *Kırık Hayatlar*. İstanbul: Özgür Yay., s. 7-10.
- KERMAN, Zeynep (2008). *Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış*. İstanbul: Dergâh Yay.
- KOÇU, Reşat Ekrem (2015). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- ORTAYLI, İlber (2021). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Kronik Yay.
- UŞAKLIĞİL, Halit Ziya (1998). *Hikâye*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- UŞAKLIĞİL, Halit Ziya (1989). *Kırık Hayatlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

<i>Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:</i>
Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.
Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.
Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır.
Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Yazarın Notu: ---
Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.
<i>The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>
Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.
Funding: No support was received from any institution or organization for this study.
Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.
Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.
Author’s Note: ---
Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.